

DI SAIT VO LUSÉRN

APPUNTAMENTO DELLA MINORANZA CIMBRA DI LUSERNA

Un nome per tutti i colori delle foglie d'autunno: foliage

Est iz sa etliane djar bobar höarn ren vo "foliage", afte pèrng un sinamài in di statn, boda iz an park pitt èlbar, khemmenda zuarge-rüaft di laüt z'sega un zo leba alle pittnàndar disan "foliage". 'Z izta khent augelekk lai an treno o zo macha an viazo pròpio z'sega dise beldar bodase verm ka herbest. A mentsch, vor a par tang, hattmar gevorst bazza auleng, da afte hoachebene, baz vor a vairta 'z iz disar, bosa sovl publitsch-zàrn. Balde hân rispùndart ke ditza bort bill munen gian z'sega di löapar von balt ka herbest, tritzinse un vorlianse in soine glentzegen varm, höarnse krèkkn untar in vüaz un smekhan in guat odór von molcate balt von herbest, dar mànn hattme ägeschauguet sovl bide lai berat gest in di boimarn, lai zo stiana in herbest, un hattmar gevorst biden nâpinn zo trètza. Di löapar, hattamar khöft disar mànn,

soinse hërta gevèrbet ka herbest, un soine hërta gevallt, ma vor di laüt boda hãm gelebet afte pèrng hattz geböllt munen boróatnse vor in bintar, aumachan holtz un khastriz in balt zoa zo magaz zuarprenge pan bintar pittn slit. Darzûar, ka herbest, hattma argevazt di pèrng, un di khüa soine gekheart bodrüm in di stèlln in lânt. Vor ditza, zoa zo hal-tase saubar un trukhan auz pan láng bintar, hattma gemucht innvülln an kaltrö augerichtet au nâ in stall, pitt durre un trukhne löapar. Ma hattze geströbet in bal zoa azzar stea trukhan un azta di khüa stian saubar. Ma hatt genützt boll di achln o, ma di löapar soine darvâult pellar un soinse augemist inatrar pittn mist boda, ka lãngez, iz khent geströbet auz pa bisan zo mestase. Di khindar, balsa soine gest humman vo schual in tages, soine gânt au in di Khnöttla un hãm inngévüllt gântze

sekh von patârn, un hãm zuarge-prenk 'z loap von puachan. Ekko, khüttamar, iz nêtt gest "foliage" ditza? Eh ja, ma di zaitn bèksln, est hatta niamat mear di khüa in stall nidar dèllant dar khuchl, est soinda di groazan stèll pitt ploaz makinàrie un zo halta saubar un trukhan hattma neméar mengl von durr loap. Liabar moi mànn, biar hãm sidar hërta di oang un di nas zo schmekha, ma dise soinz zaitn bobar alle loavan, i o, ánka azpar vil vert loafpar ena zo bizza bo, un alóra habar mengl azta epparümaz khödaz zo haltanaz au, an momént, z'schauga, zo lüsna, zo schmekha bazda vo schümumaz un vo guatz di natür schenkhtaz alle tage. Ekko, dar foliage iz ditza, lirmen bidar z'schauga baz bar hãm umminüm üs un seng daz schümma bobar mang hãm alle tage, ummenicht.

(n. g.)

Vortdjukhan gerècht

Sono ormai molti anni che in Trentino pratichiamo la raccolta differenziata dei rifiuti ma... siamo veramente capaci a differenziare in maniera adeguata? Spesso si notano sacchetti di plastica nella raccolta dell'umido, oppure in quella della carta. Diamo allora un'occhiata a come va la raccolta nella nostra zona e come possiamo migliorarci.

'Z soinz oramai djardar un djardar boma in lânt hatt ägeheft zo smistàra di immonditzie zoa zo macha naïge sachandar un zo inquinàra mindar ünser bèlt. Peng ditza alle dahüam habar mearne bidüla: ummaz vor di skarte von geëzza, ummaz vor di kart, vor di plastik, ummaz vor 'z glass un ummaz vor allz daz ändar boma nêtt mage khearn zo nütza: ditza, azpar soine bravat, nützatmaz hërta mindar. Dena, oltre in khlumman sachandar bobar vortdjukhan alle tage, ogni tânto putzbar auz di tetschan un di khèldar un sèmm vennbar groaze sachandar, pitt aisan, holtz odar pinn ordénje elettrici: allz ditza geplètra geat getrakk auz aftn Plètz von Motze, kan "CRM", ünser diskàrika boda, pittar hülfe von mân, alle di sântza in tages mabar auztoaln un vortdjukhan alle di groazan sachandar. An ändarn skarto vo ünserne haüsar bobar mochan vortdjukhan djüst iz 'z öl: azpar djukhan 'z öl von fannen nidar pa setshàro machpar an groazan schade ünser bèlt un dar natür ombrömm 'z öl inquinàrt ploazez: peng ditza alle magn gian kan CRM zo nemma khlummane zikkela zo halta dahüam un zo vülla laise laise pinn öl bobar vantzàrn in di khuchl, un dena transe bodrüm voll zoa zo smaltirase gerècht. In ogni modo biar da in Trentino soine

guate differentziatör un, di nümbar von "Rapporto Rifiuti Urbani 2017" khön ke di trianar hãmz dartant zo differentziàra in 78,9% von immonditzie, allz ändarst baz nidar pa Beleschlânt bosa differentziàrn lai in 15,4%. Differentziàrn djüst di immonditzie iz nêtt lai a guatz sachan vor di natür ma vor ünsern taquì o umbrömm di sachandar getoalt gerècht khemmen vorkhoaft zoa zo gebanen an ändarst lem un, peng ditza, biar mang zain mindar tasse vor di rifiuti. An lestrn, alóra, izta zo khöda ke bar soine boll bravat ma ke ma mage hërta pezzarn: provàrbar alóra zo lesa hërta afti konfetzión von sachandar, 'z izta quàse hërta geschribet bosa gian vortgedjukht, schaubar boll au, dena, bettane sèkhla bar nützan zo lega drinn di sachandar: azpar nützan a sèkhle pitt plastik zo lega in umido, djukhpar vort alla ünser arbat un da sèll von ändarn o.

Giada von Galén

MÈLDUNG/AVVISO

Bar machan bizzan ke dar Kulturinstitut Lusérn bill khoavan a haus, böllante auzorichta o, zoa zo nützaz azpe arkiv un lirnkhämmar. Berda bill voaln a haus mochtz machan bizzan, schraibante in KIL, vor mittartage von 6 von bintmànat 2018. Zo bizzasan mearar makma àrúavan in Kulturinstitut Lusérn (0464 789645) odar schraim at info@kil.lusern. odar amministrazionekulturinstitut@kil.lusern.it

L'Istituto Cimbri intende acquistare uno stabile, anche da ristrutturare, nell'ambito dell'abitato di Luserna da adibire ad archivio, deposito e sale didattiche. Gli interessati sono invitati a comunicare, in forma scritta, all'Istituto l'offerta corredata dalla descrizione dell'immobile e del prezzo richiesto entro le ore 12.00 del 06 novembre 2018. Per informazioni: info@kil.lusern.it - amministrazionekulturinstitut@kil.lusern.it

Kan Áldarhailegen Lusérn gidenkht di laüt bodada niméar soine A tage vor di vraütn

Oggi, come una volta, Ognissanti è un giorno per la famiglia, un giorno per tornare in paese e riunire le famiglie, un giorno per ricordare chi non c'è più. I Cimbri sono da sempre molto legati ai propri cari scomparsi: è usanza ripulire e lucidare la tomba di famiglia, ornarla di bei fiori e candele e riunirsi con i propri cari dopo la messa del pomeriggio.

Vor a par bochan hattma sa ägeheft z'sega ploaz Lusérn gian in un auz pa vraitthoff pinn kardjón voll vrisse un givèrbate roasan un khertzan. Gestarn defàtti, hattma gevairt di Áldarhailegen ke atz Lusérn iz a tage vor di toatn, vor di sèlln laüt bodaz hãm gilatt ma bobar bartn nia vorgezzan. Di khindar von ta' vo haüt painn voll pitt gait dise tang zo maga stian a par

urn huam vo dar schual un zo magase åleng vor Halloween. Ditza però khinnt vür lai in di groazan statn. Vor di laüt vodar ünsern Hoachebene defàtti dise tang hãm hërta gimunt eppaz ändarst, a par tang zo maga bidar leng panàndar da gântz famildja boda iz ummar pa bèlt, an tage zo gidenkha di sèllnen bodada niméar soine. Di zimbar soine hërta gest starch ägihenk soine toatn, un vor ditza o - furse - dar vraitthoff hatt disan hãm: vor in Schweitzer ditza bort khinnt abe vo "vraütn hof" ke 'z bill munen "platz bo da stian di parèntn", un nêtt platz vor di toatn. Sidar hërta atz Lusérn usitærtta putzan gerècht 'z grap vo famildja, un vüllnz au pitt khertzan un grisantèrne, ma fin vor vüchtza - sèchtza djar di roasan hãmsase gimacht di baibar da haum

pitt borütschata un givèrbata kart un gavétta, allz daz sèll bo ma hatt gihatt. Lai in di djar '60 hãmda ägihèft zo riva atz Lusérn di earstn grisantèrne, augitrakh zo vuaz von Astetal boda di belesan hãmse gihatt in gart. In tage pellar, aftn 31 vo otóbre, bobräll hattma usitært laüt da groaz klokk von toatn, vo di achte abas fin aft mittanacht, benn ania-glaz in soi haus iz gest nâ zo peta vor soine arme laüt. Sichar iz ke haüt azpe disedjar di Áldarhailegen iz a tage vor di famildja, a tage zo kheara bodrüm in lânt, z'èzza khestn, brulé un a barma snitt patâtana korschéntz alle panàndar attavorâ in heart, a tage zo gidenkha di vraütn. A tage ke furse - vor Lusérn - iz mearar gihóart baz Boinichtn.

AVT

IALM 2018

un Filosofia vodar Università vo Tria, hatt gehatt an uantzege zil, in sèll zo boróata di laüt vor disan prodjèkt. Berdaz tüat vor arbat un berdaz tüat umbrömm 'z gevällten da zimbar erde, mochtze machan raich von métode un von stratedje gelirntaz von profesör zo maga a bötta lirmen un dõpo zo lirma in ändarn da zimbarzung in un auz von schualn. Vil laüt hãmz gevuntet interessànte vor eppaz bosa soine no zo macha odar zo traga vür in soi lem. Pitt ünsern tschelln von 7 Kamoünder vodar Hoachebene vo Slege, von Astetal, vo Vicenza, vo Tria, von Fèrsental iz gest azpe åzovãnga an viazo durch baite zaitn. A pèssle afti bötta izzese abegedekht a bèlt, un hãm vorstãnt bia no ünserne zungen soinse asó gehaltet lente. Allz ditza seãnka azza soine gebèksit in di zait, zo khemma sinamài a raich vor di

studjös. Ena laüt khummana kultür steat nêtt zo vuaz. Bar soinez gekhennt anàndar un fra alle barpar tüan daz peste zo traga vür disan prodjèkt zo azta disa arbat saibe nêtt khennnt gemacht zo vorlirase in di zaitn boda bartn khemmen. Asó üsãndre steatzaz nêtt ändarst baz zo tragase vür sèmm bobar lem. Ma zo lazza disan bichtege senjãl in di stördja, mochpar a bötta gian hintar in di zaitn, khennante un haltante vür vo bo bar stãmnen abe. Bia di zung no alóra iz khent gesek vodar taütschan un vodar belesan bèlt. Bar mochanaz untarlung un ania-glaz saibe toal vonan khail huamat bobar bartn trang auzbene. Di oang von fremmegen bia sengzaz? Biavl saibar geschèttz? Bia hõarnza in ania-glana mindarhait disa zait bobar lem? Allz ditza saibaraz gevorst alle sèlbar. Bar mochan nêtt dargém. Balda a

khlummaz pensàrt ke zo ziagase auz bartz khemmen sterchar zoa zo vorgroazase, ditza iz sa eppaz vorlört vor alle sa partirante. Auzorichta a haus mochtma nützan alle di matardjéln boma hatt in di hent in disa zait. Ditza varlèrt vor ünser zung o seãnka azta haüt zo tage iz nêtt dèstar vürtrang un schützan, ma nützante auz alle di sachandar bobar hãm in di hent vodar teknolodje, vor dise zaitn iz sichar nêtt bintsche. Bar mochan nêtt dargém. Vil sachandar bartnda vürkhemmen. Tage vor tage barpar leng eppaz vo üs auzzopezza. Panàndar saibar sterchar, asó mochpar hërta mearar machan prukkn pitt alle di mindarhaitn vodar gântz Európa un pitt alle di sèlln vodar gântzan bèlt, zoa nêtt zo seganzaz vornichtet.

A.G.

Dar lest trèff von kurs IALM 2017 / 2018 "Bia ma mage tüan zo lirma a zung vonar mindar-

hait" izzese gehaltet ka Pèrsan atz 20 von bimmat/otóbre 2018. Disar kurs augelekk von Dipartimento vo Lettere